

***DANI SJEĆANJA
NA ŽRTVE
KOMUNISTIČKIH
ZLOČINA
U GRAČANIMA
1945. GODINE***

Gračani, svibanj 2009.

TRAGIČNI DOGAĐAJI U GRAČANIMA U SVIBNJU 1945. g.

„Dana 8. svibnja 1945. godine Njemačka je kapitulirala te je u Europi službeno završen Drugi svjetski rat. Kapitulacija Njemačke donijela je olakšanje Europi, ali u Gračanima su sukobi tek započeli. U historiografiji, ali i među mladim i novodoseljenim Gračancima, malo je poznato da se u Gračanima odigrala posljednja velika bitka na teritoriju današnje Hrvatske u Drugom svjetskom ratu. Također, malobrojni znaju da su Gračani nakon toga postali masovno stratište na kojem su komunisti mučili i ubijali svoje neistomišljenike.

Događaji su se odvijali vrtoglavom brzinom, a sve je započelo u prvim danima svibnja 1945. godine. Dana 6. svibnja u Gračanima je došlo do puškaranja. Malobrojne domobranske jedinice napustile su položaje i povukle su se prema Medvednici i dalje prema Hrvatskom zagorju. Međutim, za razliku od domobrana, ustaške i njemačke postrojbe nisu se povukle bez otpora.... Smjer kretanja hrvatsko – njemačke vojske bio je Markuševac – Bačun – Gračani – Šestine i dalje preko Medvednice u smjeru Hrvatskog zagorja. I dok se glavnina navedenih jedinica uspješno prebacila preko Medvednice, začelne jedinice s komorom znatno su zaostale. U vrijeme njihova povlačenja, 8. svibnja 1945. godine, u Gračane i okolicu nadošle su prve partizanske jedinice koje su bile u sastavu VI. ličke proleterske brigade Nikola Tesla... Glavna bitka između hrvatsko – njemačkih i partizanskih snaga dogodila se 9. svibnja 1945. godine, rano ujutro oko 4 sata, o čemu svjedoče školski i crkveni ljetopisi, ali i svjedočenje hrvatskog domobrana, inače gračanskog stanovnika, Mirka Baneka. Bitka koja je tada započela trajala je cijeli dan i noć, do 10. svibnja oko 5, 6 sati ujutro. Bojišnica se protezala od Gračana do Mikulića, a korišteno je uglavnom pješačko oružje, minobacači i brdski topovi. Točan broj sukobljenih vojnika teško je odrediti...

Odmah nakon završetka sukoba, 10. svibnja 1945. godine VI. lička proleterska brigada uspostavila je u Gračanima svoj stožer. Također je brigada uspostavila i vojni zatvor u ulici Gračec na kućnom broju 22, u kući Drage Bešića...

Nakon svega navedenog, postavlja se pitanje broja ubijenih te lokacije njihovih grobišta. Dokumenti Mjesnog Narodnooslobodilačkog Odbora Gračani iz svibnja 1945. godine jasno govore o broju mrtvih kao i o lokacijama na kojima su pokopani.... Gospodin Mirko Banek, tada hrvatski domobran preobučen u civilno odijelo, dva je dana lutao Medvednicom kako bi spasio živu glavu. Po povratku u Gračane svjedoči da je na današnjem Pustodolu naišao na oko 200 leševa, uglavnom hrvatskih i njemačkih vojnika. To je bilo dana 10. svibnja, znači na dan kada je završena bitka između hrvatsko – njemačkih i partizanskih jedinica te su navedeni leševi možda stvarno bili vojnici koji su stradali u borbi. Ostali poginuli nisu stradali u borbi, već su pogubljeni kao zarobljenici suprotno svim ratnim pravilima...

...Prema tvrdnjama Mirka Haramije, egzekucije zarobljenika započele su 19. svibnja. Izvještaj o pokapanju leševa i njihovoj dezinfekciji osobno je potpisao Miroslav Haramija. U izvještaju se navode lokacije i broj ubijenih. Prema izvještaju je, dakle, pokopano 779 ljudi... Osim označenih grobnica, prema svjedočenju Miroslava Haramije postojala su i neka stratišta na kojima on nije pokapao leševe. Ukupan broj ubijenih teško je točno utvrditi, ali je njihov broj sigurno veći od 1000...

...Na žalost, danas, šezdesetak godina nakon gračanskog pokolja, nitko nije odgovarao za zločine, a istina se i dalje prešućuje.“¹

* * * * *

„O tragediji Hrvata koja se dogodila na području Gračana u svibnju 1945. godine za vrijeme borbenih operacija, i naročito poslije njih, postoji pet izvora podataka:

1. „Ljetopis“ školske godine 1944.-1945., kojeg je napisao učitelj u Gračanima i upravitelj škole gosp. Mato Ivanušić
2. „Izveštaj o radu na pokapanju lješina i strvina na teritoriju Mjesnog Narodno Oslobodilačkog Odbora u Gračanima“, gosp. Miroslava Haramije
3. Intervju gosp. Ratimira Mlinarića u knjizi "Svjedočenje dvanaestorice" u izdanju Riječkog nakladnog zavoda, d.o.o. 1995. god.
4. Feljton gosp. Tomislava Heresa u "Političkom zatvoreniku", br. 43 pod naslovom "Muka po Bleiburgu"
5. Sjećanja živih svjedoka i onih koji su o tim događajima čuli od pokojnih roditelja, rođaka ili znanaca

Prva dva dokumenta imaju neospornu vjerodostojnost u odnosu na ostale izvore podataka, jer imaju službeni karakter. I preko ovih malobrojnih napisanih dokumenata može se zaključivati o primjeni politike genocida i strahotama koje je trpio hrvatski narod nakon završetka Drugog svjetskog rata... Peti izvor podataka jednako je vrijedan, ali ne i sustavan. Mnogi svjedoci nisu više među živima, a i ono što su doživjeli predstavlja tek odvojene dijelove cjeline. Vidjeli su samo onoliko koliko im je dozvoljavala lična hrabrost i danje svjetlo, jer se sve manje više odvijalo pod okriljem noći i mladog lišća po obroncima Medvednice. Njihova svjedočenja svode se na identične činjenice:

- dovođenje iz grada kolona uglavnom civilnih osoba međusobno povezanih žicom pod pratnjom pripadnika Jugoslavenske armije
- prenoćivanje zarobljenika pod stražom u većim gračanskim dvorištima
- ponegdje svlačenje sve odjeće i obuće
- odvođenje na stratišta, uglavnom masovne grobnice u prirodnim klancima i vododerinama prelijepih gračanskih brežuljaka

Pisani službeni dokumenti međusobno se razlikuju po sadržaju, ali ne i po broju žrtava... Leševi su pokopani u neoznačene grobove (329) i označene (450) = 779 pokopanih mrtvaca. Dodaju li se tome 23 poginula Gračanca, 3 Talijana pokopana kod Sljemenske kapele i 4 pripadnika Jugoslavenske armije, koji su pokopani na gračanskom goblju, ukupno je organizirano pokopano 809 leševa. Međutim, žrtava je bilo više, jer gosp. Haramija na kraju svog „Izveštaja...“ napominje da u šumi ima više grobova koje nije on sređivao, već prolaznici.... Prema tome, najveći broj pokopanih ljudi je nasilno doveden u Gračane nakon borbenih operacija i ondje strijeljan. Prema iskazu gosp. Haramije u Večernjem listu 24.7.1990. g. uglavnom su to bili civili...“²

¹ NOVOSEL D., Gračanska kronika, Zagreb, 2008.

² SEČEN J., Gračani - povijesna događanja - neobjavljena građa, Zagreb, 1998.

POPIS GROBOVA

1 - Jelačićev brijeg - službeno je strijeljano i zaklano 40 osoba. Na grebenu koji se blago uzdiže južno od Crkve sv. Mihalja prema Mihaljevcu i nosi ime Okrugljak, na vrhu šume, uz cestu lijevo bili su iskopani rovovi za obranu, a u sredini velika udubina 6 x 6 m, predviđena za protuavionski top. Ti rovovi i jame poslužili su kao stratište za 1. bojnu Stražarskog sklopa, novaka jurišnika HOS-a, godište 1928., kao i za ljude u civilu. Grobište, prema pripovijedanju domaćih ljudi, ima najmanje 160 pokopanih osoba

? – **Golača** – na Puntijarovoj zemlji u rov je zakopano 5 osoba

2 - Matkov brijeg - zakopana 17+1 osoba. Partizani su ljude svukli i samo u gaćama vodili kroz Isce na brijeg. Tamo su ih poubijali (17 osoba). Kod starog oraha, cca 10-15 m jugozapadno, zakopan je jedan partizan

3 - Grabeščak - U Banekov *stubl* (zdenac) partizani su pobacali žive mladiće. Radi se o desetak osoba (odjevenih u svjetloplave uniforme) koji su se morali svući kod Kupinićeve kuće. Sve do jednog na silu su ugurali u zdenac i ugušili

? – **Đurakov voćnjak** – pokopano 10 osoba, među kojima i bilježnik Mlinarić

4 - Ribnjak – na zemlji J. Vinceka, J. Puntijara i Trnčevića pokopano je 13 (3+3+7) vojnika poginulih u sukobu

5 - Krivićev brijeg - strijeljano i zaklano ukupno 60 osoba u dvije grobnice (20+40). To su bili kadeti Zrakoplovne akademije iz Maksimirske ulice

6 - Pustodol - Strmec – pokopano službeno 242 osobe. To je bila velika jama, preostala nakon kopanja tunela u kojem je trebala biti državna riznica. Kako su počeli kopati tek na jesen 1944 g., nisu stigli iskopati tunel. Tako je ona postala masovna grobnica za poginule vojnike i civile nađene na cesti nakon borbe 8. - 10. svibnja 1945. Domaći ljudi kupili su mrtvace na konjske zaprege i odvozili ih do jame. Od 15. svibnja tu su dovođili zarobljene vojnike i civile koje su strijeljali iznad jame. U toj grobnici je, prema pričanju Gračanaca, pokopano oko 600 ljudi

7 - Zatvor kod Bešića - U zatvor kod Bešića (Gračec 22 - stari broj) bili su dovođeni ljudi iz svih dijelova grada. Pripovjedalo se da su očistili Kanal (danas je tamo autobusni kolodvor, a 1945. g. to je bio jedan od najvećih sabirnih logora u Zagrebu). Partizani su ljude dovođili u skupinama i smještali ih na dvorište koje su čuvali naoružani partizani, udaljeni 2 m jedan od drugoga, tako da se nije moglo pobjeći. U podrumu obiju kuća (Dragecovej i Nikolinoj) bilo je mučilište. Tu su se svlačili u donje rublje te su ih vezali po troje telefonskom žicom. Organizirali bi kolonu po 3 osobe u desetak i više redova i odvodili bi ih u šumu iznad Lonjščine, danju i noću. Sve su to ljudi promatrali iza zavjesa. Svako jutro dvorište je bilo prazno. To se ponavljalo do lipnja. Zadnji puta su doveli ljude te ih odveli na strijeljanje na blagdan Duhova 1945.

8 – Lonjščina - odmah iza drvenog mosta, desetak metara desno, ubijeno je i zakopano 27 osoba dovedenih iz Zagreba

9,10 – Belčenica (Peščenka, Borovina) - strijeljano i zaklano u više jama uz stazu. Službeno se navodi 50+60=110 ljudi. U Borovini iznad trafostanice (na početku ulice Nadvina) nalazi se usjeklina između borova, oko sto metara od ceste. Tamo su na donjem dijelu srušili borove da bi napravili branu i tako su dobili jamu za pogubljenje. Trupce su zasipali zemljom kako se ne bi tijela rušila dolje i kako krv ne bi tekla izvan usjekline. Na gornjoj strani bio je šumski put za Vilu Rebar i tamo su čekali partizanski zločinci sa strojnicama. Kad bi došla nova skupina ljudi vezanih žicom na rub usjeka, oni su ih ubijali i leševi su padali u rupu jedni preko drugih. Tu su ih ubijali cijele dane i noći. Kad su napunili jamu, onda su je domaći ljudi morali ići zatrpati, tako što su s jednog i drugog kraja kopali zemlju i pokrivali jamu. Domaći ljudi koji su pokapali (Sekule, Perković, Bujan i drugi) navodili su broj od 800 ljudi

11 - Zlodijev brijeg – ispod staze na obronku šume, na livadi, strijeljano je i zaklano 50 osoba

12 - Grđanov vinograd – iznad vinograda strijeljani su i zaklani mladići od 15-16 godina, pripadnici Časne radne koji su dovezeni iz Velike Gorice

13 - Kod Isusa, Zdenčec - službeno strijeljano i zaklano 152 osobe. Međutim, prema pričanju, na toj lijevoj kosini uz stazu sve su udubine (vrtače) napunjene ljudskim tijelima. Domaći ljudi koji su ih pokapali navodili su broj od preko 300 ljudi. Kako bi prikrili zločin, komunistički režim posadio je gustu crnogoricu kroz koju je gotovo nemoguće proći

14 - Kod Marije, Bjelčenica - strijeljano i zaklano 40 osoba. Domaći ljudi koji su imali konje i kola morali su voziti mrtve vojnike i civile u skupne grobnice *Kod Marije* u šumi ispod Bešičeve ravni - Bjelčenica. To je bio veliki i duboki jarak kao gudura, kroz kojeg je išla šumska cesta. Tamo su ih pokopali tako što su sa svake strane rušili zemlju. Bio je sloj zemlje oko dva metra debljine. Sve su posuli živim vapnom i zalijevali otopinom lizola i kreolina. Preko ljeta kiše su isprale pokrovni sloj zemlje i virile su ljudske ruke i noge na puno mjesta

15 – Brestovac - Obernjak - službeno strijeljano 40 bolesnika. Prema opisu osoblja bolnice, broj ubijenih je 210 ljudi. Pokop ubijenih bolesnika izvršili su građanski ljudi prema naredbi Komande mjesta Zagreb, koja je izdana 24.5.1945., a zahtijevalo se da se pokop izvrši u roku 24 sata

16 – Brestovac - Stare sjenokoše – ubijeno 8 osoba na zasebnim mjestima (gornja staza 1, donji put 3, gornji put 4)

Dosta je još mjesta gdje je ubijena po jedna osoba. Njih su pokapali sami mještani na mjestima gdje su ih zatekli.

*** Napomena: Nijedno grobište nije ničim označeno**
...U konačnici taj broj nije ni bitan, da je i desetero ljudi ubijeno - zločin je počinjen....

TIH DANA POGINULO JE I 23 DOMAĆIH LJUDI:

8. svibnja:

- Vid Banić – ubijen je na početku ulice Gračec pod lipama uz potok
- Stjepan Banić – ubijen na istom mjestu zajedno s Vidom Banićem
- Đuro Ćuk – ubio ga je vojnik na Bujanovoj zemlji uz ulicu Grabeščak
- Ladislav Kos – ubijen kod crkve na cesti između kuća Vida Bošnjir i Filetina
- Tomo Kos – ubijen na cesti kod kuće M. Filetin
- domobranski oficir Ivan Svetec – ubili su ga partizani na cesti uz cintor na sjevernom ulazu crkve

9. i 10. svibnja:

- Danica Banić – pred kućnim vratima
- Kata Sekula – kod kuće
- Mirko Bunjak - Pajdek – u kući, bolestan ležao u krevetu
- Đuro Gibanek – na dvorištu ga je pogodio metak
- Mirko Dolovčak – kod kuće
- Tomo Bešić – kod kuće
- gospodarski pomoćnik Valenta Bešića – kod kuće
- Stjepan Bešić i Kata Bešić – zapalila im se kuća i živi su izorjeli u njoj
- Vid Šiftar – ubijen u podrumu pred roditeljima. Sakrio se iza drvenog *bednja*
- Ivan Dolovčak – kod kuće
- Martin Bešić – kod kuće
- Josip Škribulja – kod kuće
- Jaga Cik – radila kod Ivana Puntijar, silovali su je vojnici i ubili
- 4 ljudi nije identificirano (nema zasad objašnjenja)

Svi su oni, njih 23, uz četiri pripadnika VI. ličke proleterske divizije, pokopani na mjesnom groblju.

Tih dana partizani su odveli dosta domaćih ljudi odjevenih u domobransko ili civilno odijelo. Tako je nestao Ivan Kos. Izgubio mu se trag u Šestinama, gdje su ga domaći ljudi vidjeli zadnji put. U Šestinama je, prema pričanju, strijeljano nekoliko tisuća ljudi, među kojima je zasigurno i on.

Iz Gračana su nestali ljudi koji su bili pristaše ustaške vlasti:

- Marko Borić, Vid Miholić

GRAČANCI POGINULI TIJEKOM RATA:

- 1942. g. Ladislav Banek
- 1943. g. Ladislav Gjurak, Juraj Sekula – Đuro
- 1944. g. Dragutin Biruški, Josip Haraminčić, Vera i Ladislav Gjurak, Đuro Haraminčić, Rudolf Vincek i desetogodišnji Milan Kranjec

GRAČANSKE JAZOVKE

Te su jame u vječitoj sjeni,
do njih sunčani ne dopiru zraci,
leže mnogi tu neznani junaci
što nevini bješe tada pobijeni.

Nema ovdje križa, nema spomenika,
ovdje nitko više ne zapali svijeće,
ovdje nitko ne ostavlja cvijeće,
a koliko mnogo tu je pokojnika!

Pokatkada ipak ovdje tiho stigne
netko blizak od njihovih živih
pa izmoli više molitava tihih,
pritom svaki tužan glavu prigne.

Bože, hoće l' ikad vrijeme jednom doći
da će ove jame označit se moći,
da se koja ploča, križ postavi,
da se pale svijeće, da se cvijeće stavi?

Ratimir Mlinarić

ORGANIZATORI *DANA SJEĆANJA – GRAČANI 1945.*

HPD GRAČANI

ŽUPA SV.
MIHAELA -
GRAČANI

HSPD
PODGORAC

UDRUGA ZA OČUVANJE
I RAZVOJ GRAČANA

UDRUGA ZA OČUVANJE I
RAZVOJ GRAČANA

ŠRD
GRAČANI

DVD
GRAČANI

LOVAČKO
DRUŠTVO
SLJEME

Sve o gračanskoj tragediji čitajte na: <http://gracani.freevar.com>